

Iskola a határon túl: ingázó francia diákok

JÓRI JOHANNA*

A francia–belga határ sokat változott az elmúlt évszázad folyamán. Elmúlt az az idő, amikor kutyákkal csempésztették be Franciaországba az olcsóbb belga dohányt. Manapság mindennemű cserekereskedelem előtt nyitva az út. Mióta az Európai Unió valóssággá vált, a vámhatárok – a szó szoros értelmében – nem léteznek többé. Helyébe kerültek viszont más határok, melyek csak nehezen fedhetők fel.

Az egymillió lakosú Lille városa ebbe a határövezetbe illeszkedik bele. Miután jelentős számú munkaerőt vonzott, a régió újabb horizontok felé fordul. A munkaerő-vándorlási mérleg erőteljesen csökkent, ezáltal a kulturális keveredés is leredukálódott. Maradnak a szórakozáshoz, a vásárláshoz és a határon túli beiskolázáshoz köthető áramlások.

A határ túloldalán eltöltött iskolaévek nem új keletűek, a szerzetesrendek Belgiumba meneküléséhez köthető a francia állam és egyház szétválása után, a 20. század elején. Ezen áramlások tehát Franciaországból Belgium felé történnek, ellenkező irányban igen ritka, csupán 300 belga állampolgárságú diák tanul a Nord-Pas-de-Calais-i régió egészében.

Mely tényezők igazolják 10 000 francia diák évekig tartó ingázását Belgiumba? Kik ezek az ingázók? Mennyiben járulnak hozzá egy specifikus, határmenti tér létrejöttéhez?

Határ – változóban

A diákok határon túlra történő ingázása csupán egyetlen francia határvidékre jellemző, mégpedig a francia–belga határ mentén (kivéve Flandriát).

Az utóbbi két évtizedben e tekintetben növekvő tendenciát figyelhetünk meg: a 2000. év küszöbén a Belgiumban tanuló francia diákok száma meghaladta a tízezret. A növekedés azonban csak egy irányban jellemző, belga diákokat elvétele találni francia iskolákban. Jellemzően francia diákok iratkoznak be nagy számban belga oktatási intézménybe.

A Lille-i régióban annak a hagyománya, hogy a diákokat a határ másik oldalán tanítatják, egészen a 20. század elejére nyúlik vissza. 1904-től kezdődően, a Combes-törvényt követően, amely kimondja az állam és az egyház szétválását, a szerzetesrendeknek tilos tanítaniuk Franciaország területén. Az egyházi tanító rendek ezért az egyetlen lehetséges helyen találnak menedékre, mégpedig Belgium területén, a francia határ közvetlen közelében.

Nyilvánvaló, hogy a külföldi országok frankofón régiói jöhettek számításba, és ezek közül Belgium volt a legideálisabb. A francia–belga határ mindig is átkelőhelynek számított, számos közlekedési útvonalával, hiszen jelentős természeti akadálya nincs a határátlépésnek. Röviden: minden lehetőség adott a határ átjárhatóságához.

* PhD hallgató

Ami a többi szomszédos országot illeti, vagy a nyelvi akadályok jelentenek nehézséget (Belgium flamand része, Németország), vagy az átjárhatóság nehezebben megoldható (Olaszország és Spanyolország példája). E két utóbbi országnál a természetföldrajzi akadályok, mégpedig a hegyláncok akadályozták elegendő átkelőhely kialakulását. Ebből adódóan a határ túloldalára ingázó diákok száma is elenyésző. Egyedül Svájc esete meglepő, hiszen a francia–svájci határ sok tekintetben igen nyitottnak mondható, az oktatás terén viszont igazi sorompóként viselkedik a két ország között. A szerzetesrendek itt is próbálkoztak áttelepüléssel és a francia diákok átcsábításával – vajmi kevés sikerrel annak ellenére, hogy nincsenek nyelvi akadályok. Vajon itt is a hegyláncok vagy az eltérő vallási hagyományok következménye ez? Mindenestre a francia oktatási rendszer erősen centralizált és hierarchizált mivolta nem könnyíti meg egyáltalán a határ átjárhatóságát az oktatás terén.

A francia–belga határ viszont elég nyitottnak bizonyult az iskolások cseréjéhez, ennek azonban egyéb, történelmi okai is vannak. A 19. században, a Lille-i régió textiliparának megszilárdulásával egyidejűleg megindult a határmenti flamand munkaerő áramlása Franciaország felé. Ezt hamarosan egy újabb áramlat követte, ezúttal a már említett diákoké, akik a Franciaországból elűzött szerzetesrendeket követték. A személyek áramlása tehát ellenkező irányban – Franciaországból Belgium felé – is létrejött.

A francia diákok ingázása Belgiumba egészen az 1970-es évekig fennmaradt: a gazdasági válság idején azonban egy belga törvény lát napvilágot, amely a túlzottan költségesnek ítélt francia ingázók számát hivatott lecsökkenteni. A törvény megtette hatását és egészen 1988-ig erőteljesen csökken a francia gyermekek száma Belgiumban. Ekkor viszont az Európai Unió megszünteti ezt a diszkriminatívnak ítélt törvényt, ezzel ismét szabad utat nyitva a francia ingázó diákok előtt. 1988 óta ezen diákok száma megduplázódott, jelenleg meghaladja a tízezret.

Belgium vonzásában

Miért vonzódnak a francia diákok még mindig annyira Belgiumhoz, hogy vállalják a (napi vagy heti) ingázás kényelmetlenségeit? Először is, a születési ráta Észak-Franciaországban magasabb, mint a szomszédos Belgiumban. A belga iskolák ezért minden évben valóságos reklámhadjáratot indítanak a határ mindkét oldalán, hogy minél több diákot tudjanak magukénak.

Ezen kívül – a belga közoktatási törvény sorozatos módosításai következtében – az oktatási kínálat számottevő: hatalmas választék tárul a diákok elé mind a magán, mind a közzsférában. A francia diákok számára mindez plusz lehetőségeket jelent.

Ráadásul az egy osztályra jutó gyereklétszám sokkal alacsonyabb Belgiumban, mint Franciaországban, ezért sok szülő hatékonyabbnak ítéli a belga oktatást, főleg abban az esetben, ha a francia iskolákban sorozatos bukások érik gyermekét. A franciák tehát sikerebb iskolai teljesítmény reményében habozás nélkül vállalkoznak a határon túli ingázásra.

Mindehhez azonban hozzá tartozik az a tény, hogy a belga iskoláknak is érdekük fűződik ahhoz, hogy minél nagyobb számban legyenek náluk jelen a francia diákok.

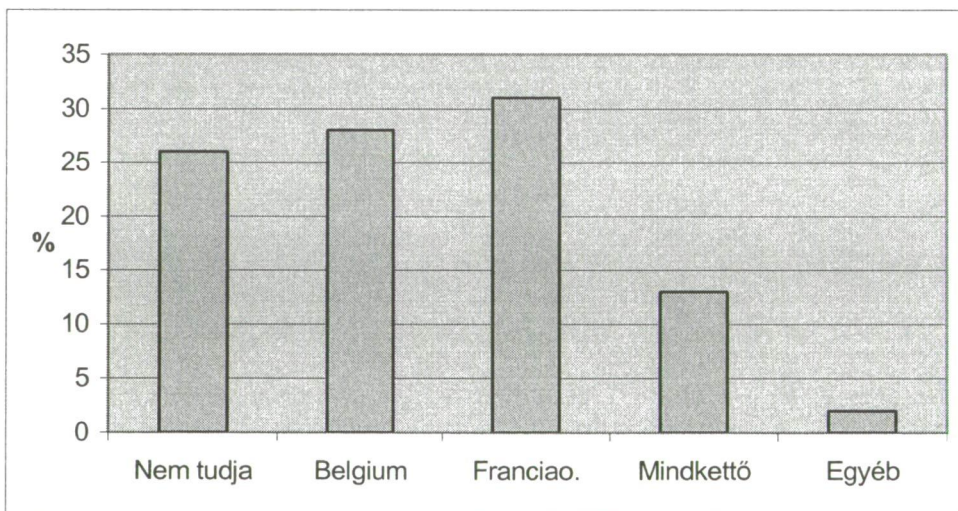
A belga gyermekek száma évről évre csökken. Amely iskolába sikerül francia gyerekeket toborozni, ott a pedagógusok munkahelye fennmaradhat, nem kell őket elbocsátaniuk. Bizonyos osztályokat sem kell megszüntetni a franciák jelenléte miatt, ezáltal megőrizhető a belga oktatás nagyobb választéka.

Kölcsönös függésről beszélhetünk tehát, de a helyzet igencsak ingatag. Ha állami szinten vizsgálódunk, szembetűnik mennyi plusz kiadást jelent a belga állam számára a francia gyerekek taníttatása. Bizonyos politikusok igen erősen tiltakoznak is ez ellen, de hiba lenne ezt a „kulturális határátkelési” tradíciót korlátozni. A személyek áramlásában, legyen szó munkaerőről vagy diákokról nem egy határ menti együttműködést kell-e látnunk, amely hol az egyik, hol a másik szomszédos országnak segít kompenzálni az átmeneti gazdasági hiányokat?

Identitás a határ mentén

A határ mindennapos átlépésével addig ismeretlen térséget fedeznek fel az ingázó francia diákok. Ennek következtében szemléletmódjuk nagy átalakuláson esik át, a határ túloldalán tapasztalt másságot pozitívan tudják értékelni. Igaz, hogy már önmagában a határon túli ingázás vállalása a másság elfogadását jelenti. Sőt, egy kicsit önmaguk is azonosulnak a mássággal. A hovatartozásukat illetően többen elbizonytalanodnak. Amint egy francia felmérésből kiderült (*Morel, S., 1996*), csaknem harmaduk nem tudja eldönteni hovatartozását, 13%-uk viszont mindkét országhoz tartozónak érzi magát. Mintha egy „nemzetiségi forradalmat” élnének át ezek a fiatalok: kétnemzetiségű tudatuk formálódik.

1. ábra. Belgiumba ingázó francia diákok hovatartozása

Forrás: *Morel, S., 1996.*

Tanúi lehetünk tehát egy speciális, határmenti népesség kialakulásának, amely új dimenziókat képes megnyitni e térségek és társadalmaik részére. Az élettéren való megosztás nagy jelentőségű az ingázó fiatalok számára, amelyben az iskola a kölcsönös megismerés olvasztótégelyének színterét képviseli, a kapcsolatok valóságos metamorfózisa jön létre falai között. Egy valódi határmenti tér formálódhat így e diákok által.

A diákok határon túli ingázása azon a határszakaszon alakul ki és marad fenn tartósan, ahol nyelvi azonosság biztosított a határ mindkét oldalán. Ezen kívül egyéb tényezők is elősegíthetik a mobilitás e formáját, mint például a kedvező természetföldrajzi környezet, fejlett közlekedési hálózat, határ-átjárhatóság és a tradíciók. Ezek hiányában csupán esetlegesen találkozhatunk a határ túloldalára ingázó tanulókkal.

Lehetséges és kívánatos-e fejleszteni az iskolai mobilitás e határon átnyúló formáját? A pontos válaszhoz mindenképp szükséges lenne ezt a problematikát többféle nézőpontból, a különböző érdekek és hierarchiák szempontjából megközelítenünk, kiindulva a gyermekektől és családjuktól, a települési és ország-érdekeken át eljutva egészen az uniós szintig. Sajnálatos lenne azonban az érintett országok számára, ha nem találnának mindenki számára megfelelő megoldást ebben a kérdésben, és nem bátorítanák ezeket a diákmozgásokat, amelyek azon túl, hogy újabb dinamizmust nyújtanak a határmenti térségeknek, még egy új, határmenti identitás kialakulásához is vezethetnek.

Irodalom

- Morel S.* (1996): *Scolarité transfrontalière en métropole lilloise – L'école et les discontinuités territoriales*, p. 42–59.
- Morel S.* (1998): *Une frontière ambivalente – Les dossiers de Profils*, n°49, p. 23–28.
- Renard J.-P.* (1993) *Le géographe et les frontières*, Paris, coll. *Les Rendez-vous d'Archimède*, L'Harmattan